

GENÇ ERKEK BAŞI (MARCUS AURELIUS)

*İsmail KARAMUT**

Şu anda İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde 2647 envanter numarası ile sergilenmekte olan yapıtı incelememizin nedeni, bugüne değin arkeoloji literatürüne geçmekle birlikte kimi betimliyor olduğuna dair ikonografik bir tanımlamasının yapılmamış olmasıdır. Çalışmamızda yapıtın kimi betimlediğinin saptanılmasına çalışılmıştır.

Ramsay'ın 1912 yılında Pisidia Antiocheia'sında yaptığı kazılar sonucu bulunmuştur. Çok güzel ince damarlı beyaz Dokimeon mermerinden yapılmıştır. Başın gerisinde geniş bir kısım diyagonal bir biçimde kesilmiştir (Resim: 1). Olasılıkla kesilen bu kısım mermerin çürük kısmı olup, heykeltraş bu kısmı yeniden mermer ile kapatmak istemiş olmalıdır. Dudaklar üzerinde, çene, yanaklar ve saçta çentik izleri olmasına rağmen yapıtımız fazla tahrip olmamıştır.

Pürüzsüz ve kırışksız yüz hatları ile genç birisinin betimlendiği yapıtımızın yüzü, genel görünümü ile oval yumurta biçimli olup yanak kemikleri seviyesinde önemli bir genişleme mevcuttur. Alın hafif dışarıya doğru ölçülü olarak yuvarlaklaştırılırken burnun kaşlarla birleşme noktasına doğru inen dikey bir çizgi sanki alını iki eşit parçaya bölüyor izlenimi vermektedir. Hafif kalkık ve hareketli kaş yayları altında üst göz kapakları ağır ve sarkık bir biçimde gözlerin üst kısmı üzerine hafif indirilmiştir. Yanaklar altından ve burun kanatları kenarından ağız kenarına çe-kilen hafif deri çukurluğu oldukça cansız ve hareketsiz görünümündedir. Dudakları dolgun ve toplu olup üst dudak alt dudak üzerine hafif taş-maktadır. Çene kuvvetli ve uç kısmı yuvarlaklaştırılmıştır.

Yapıtımızın saçları çok kuvvetli, zengin ve kıvrıkcık olup kabarık ama yumuşak buklelerden oluşmaktadır. Sağ göz üzerinde bir saç bukleşi alın üzerine inerek çatal yapmaktadır. Kulakların üst kenarları saç bukleleri altında gizlenmiştir. Oldukça uzun ve çeneye yaklaştıkça kalınlaşan

* Dr. İsmail KARAMUT, Arkeolog, Alanya Müzesi Müdürü.

yanak sakallarına sahip olup saçda özgürce kullanılan matkap yer yer yanak sakallarında da kullanılmıştır (Resim: 2).

İnan ve Rosenbaum birlikte hazırladıkları "Roman and Early Byzantine Portraits Sculpture in Asia Minor" adlı kitaplarında yapıtımdan bahsetmekte iselerse de onun kimi betimlediğini belirtmeden sadece "Bir Erkek Başı" demekle yetinmişlerdir¹. Ancak biz bu çalışmamızda, yapıtın yukarıda saydığımız özelliklerini de gözönüne alarak imparator Marcus Aurelius'un gençlik yıllarına ait bir portresi olabileceğini savunmak istiyoruz. Özellikle şu anda Roma Museo Del Foro Romano da bulunan (Resim: 3) uzun yanak sakallarına sahip Marcus Aurelius'un gençlik portresi² ile yapılan karşılaştırmalar ve çok yakın fizyonomik benzerlikler yapıtımdın M. Aurelius olması gerektiğini göstermektedir.

Marcus Aurelius'un değerli bir insan, kültür ve felsefe ile yaşam boyunca ilgilenmiş adaletli, hakkaniyetli bir yönetici olduğunu portrelerinde görmemek mümkün değildir. İmparatorun 18 yaşından başlayarak 59 yaşına kadar çok değişik ve de çeşitli fizyonomi ve ifadeleri içeren çok sayıda portrelerini kronolojik bir sıraya koymak mümkün olmaktadır. Bu sıralama yapıtların stil yoluyla olabileceği gibi portrelerinde görülen yaş farkları ile de yapılabilmektedir.

Çeşitli yerlerde ve müzelerde özellikle Roma'da imparatorun gençlik yıllarını içeren çok sayıda portresi korunmaktadır ki bunların birbirine çok benzemesi ve bir grup oluşturması dikkati çekmekte ve bu benzerlikler yapılmış oldukları yontuculuk atölyeleri arasındaki ilişkiye de işaret etmektedir.

Bu grup portrelerin temsilcisi, en niteliklisi ve kalitelisi olan Museo Capitolino'daki³ imparatorun gençlik yıllarına ait portresidir ki yüzün genel görünümü ve yanak sakallarının olmayışı ile yapıtımdan farklı bir tipin temsilcisidir. Özellikle alın üzerindeki alın ortasına kadar indirilmiş bukleler yapıtımdan tamamen farklıdır.

İmparatorun Landdown House'deki⁴ portresinde çene ucunda ve bıyıklarda kılların işlenmiş olduğu gayet açık olarak görülmekte olup imparatorun bu portreleri bu görünümü ile İ.S. 144 yılında basılan ve bugün Berlin'de korunan⁵ sikkelerdeki portresi ile karşılaştırılabilmekte böylece

(1) J. İnan-E. Rosenbaum; Roman and Early Byzantine Portraits Sculpture in Asia Minor, London, 1966, sh. 209.

(2) Max Wegner; Die Herrscherbildnisse in Antoninischer Zeit, Berlin, 1939, levha:18.

(3) Wegner; a.g.e. levha:15.

(4) Wegner; a.g.e. levha:16 a.

(5) Wegner; a.g.e. levha:59 d.

de bu tip portrelerin yapılış tarihleri kesinlik kazanmaktadır. İ.S. 140 ve 144 yılında basılan sikkelerde imparatorun yeni çıkmakta olan zayıf çene sakalı açıkça belirtilmiştir.

Bu tipe yahut ta bu gruba dahil edilen portrelerden en niteliklisi ve yapıtımızla büyük benzerlik göstererek yapıtımızın da M. Aurelius olması gerektiğini büyük ölçüde kanıtlayan portre Roma'da Museo Del Foro Romano'da bulunmaktadır. Bu portrede görüldüğü kadarı ile, yeni çıkan sakal, kulak önlerinden çeneye kadar uzatılmış olarak verilmiş olup çenedeki sakaldan da ayırt edilmiştir. Bunun yanısıra bıyık çok az ve yeni gelişiyor biçimde belirtilmiştir (Resim: 4).

Yapıtımızla adı geçen portreyi karşılaştırdığımızda her ikisinin de yüzü genel görünümü ile oval yumurta biçimli olup yanak kemiklerinde önemli bir genişleme mevcuttur.

Alnın dışarıya doğru hafif yuvarlaklaştırılması burun kanatları kenarından ağız kenarına çekilen deri çukurluğunun cansız ve harekesizliği, kuvvetli ve uç kısmı yuvarlaklaşmış çene her iki yapıtın yüz biçimlerinin ne denli benzer olduklarını kanıtlamaktadır. Saç her iki yapıtta da bol ve kıvrıkcık olarak betimlenmiş olmasına karşın yapıtımızda kulağın üst kısmını örterken, karşılaştırdığımız portrede kulak açıkta bırakılmıştır. Her iki portrede dairenin dörte üçü şeklinde betimlenen irisler ve hafif oyularak verilen gözbebekleri tamamen aynıdır. İrislerin dörte birini örten üst göz kapakları, M. Aurelius'un bütün portrelerinde görülen biçimde kalınca olup, her ikisinde de dalgın, hüznü ve memnuniyetsizlik ifadesi taşır. Kaşların burun kökü ile birleşmesi ve gözlerin üstünde aldığı biçim aynı şekilde benzerdirler. Her iki yapıtın en önemli benzerliğinden birisi de dudaklarıdır. Dudakların büyüklüğü alt dudağın üst dudağa göre biraz etlice betimlenmiş olup kapalı oluşları tamamen aynıdır. Yapıtımızda matkap daha fazla kullanılmıştır. Oldukça uzun ve çeneye yaklaştıkça kalınlaşan yanak sakalları, yapıtımızla Museo Del Foro Romano'daki portrenin aynı kişi olduklarını yani yapıtımızın da M. Aurelius'un gençlik portresi olduğunu kanıtlar durumdadır.

Yukarıda belirtilen bütün bu benzerliklere karşın her iki yapıtın birbirinin kopyesi olmadığı da bir gerçektir. Zira saçlarda görülen farklılıklar kopya olmadıklarını ancak aynı özgün yapıta dayanan birer varyasyon olduklarını göstermektedir.

Yapıtımızın, Antiocheia'da bulunmuş olması yani Anadolu'da yapılmış bir portre oluşu, karşılaştırdığımız M. Aurelius'un gençlik portresinin ise İtalya'da bulunması bu farklılığın doğal olduğunu gösterir. İstanbul

başının boynundaki ense desteği Anadolu bir özellik olup İtalya'da bulunan M. Aurelius portresinde yoktur. Biri Anadolu bir atölyenin malı, diğeri İtalya'da bir atölyenin malı olan aynı kişiyi betimler iki portrenin farklı özelliklere sahip olması doğaldır. Zira heykeltıraş etkilendiği atölyenin özelliklerini yarattığı yapıtında gösterecektir. Buna bir de heykeltıraşın kendi stilini katarsak yapıtlar arasındaki farklılığın doğal olması gerektiğini kabulleniriz.

Bu tip portreler imparatorun 147 yılında basılan sikkelerinde görülmekte⁶ olup Wegner, imparatorun ilk oğlu Titus Aelius Antoninus'un doğumu vesilesi ile bu tipin yaratılmış olabileceğini belirtmektedir.

Yapıtımızı, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Bozhöyük'de bulunmuş yaşlı, sakallı, farklı bir tipin temsilcisi M. Aurelius portresi⁷ ile karşılaştırdığımızda yapıtımızla bu portre arasındaki yaş farkına rağmen kaş kemerleri ve üst göz kapakları arasındaki çok yakın benzerlikler İstanbul başının M. Aurelius olması gerektiğini vurgular niteliktedir. Ayrıca saçlardaki matkap kullanma tekniği gözbebekleri ve irislerin işleniş tekniği bizi bu yapıtların aynı atölyede üretildiği düşüncesine götürmektedir.

Yapıtımız, Antoninler dönemi özellikleri göstermekte olup kıvrıkcık gür ve barok bir biçimde betimlenen saçlarda matkap özgürce kullanılmıştır. Kaşlar kalemle işlenmiştir. Matkap tekniği geç Antoninler dönemi tekniğine uygundur. Özellikle Commodus'un matkap tekniği ile paralellik gösterir⁸. Matkapla işlenen kanallar arasında irtibat noktası olarak bırakılan noktalar 170 yılından sonra görülmekte olup yapıtımızın 170 yılından sonraya tarihlenmesini gerektirir. Kaşların kalemle işleniş de benzer bir şekilde dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Bu tip 147 yılında yaratılmış olsa da yapıtımızın matkap tekniği bu tipin ilk örneği olmayıp daha geç bir dönemde 170 yılından sonra yapıldığını kanıtlamaktadır.

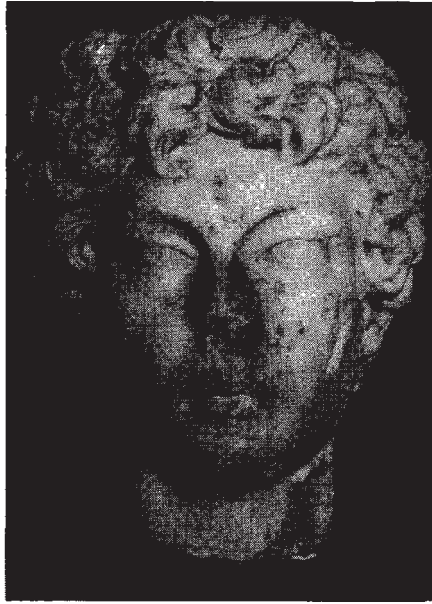
(6) Wegner; a.g.e. levha:59 e.

(7) İnan-Rosenbaum; a.g.e: sh.76-77, Levha: 28, resim 1,2.

(8) Wegner; a.g.e. levha: 51.

Resim: 1- Marcus Aurelius'un gençlik portresi

Resim: 2- Marcus Aurelius'un gençlik portresi

Resim: 3- Roma Museo Del Foro Romano

Resim: 4- Roma Museo Del Foro Romano